

Belgeler

"MİLLİ İKTİSAT" A İLİŞKİN BİR BELGE

Zeki ARIKAN

Sunuş

"Milli İktisat" deyimini, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra ülkemizde gündeme gelen temel kavramlardan biridir. Milli bankalar, milli şirketler kurmak, milli sermaye birikimini sağlamak, milli bir burjuvazi yaratmak düşüncesi, İttihat ve Terakki'nin güttüğü ekonomik politikanın temel öğelerini oluşturuyor ve "Milli İktisat" bu bağlamda değerlendiriliyordu. Bu politikanın, Meşrutiyet'in hemen ertesinde gündeme geldiğine şüphe yoktur. Nitekim İttihat ve Terakki Fırkası üyelerinden olan Ziraat Bankası İzmir Şubesi Kâtiplerinden Sezai Bey, 1909 yılında verdiği bir konferansta, yabancı bankaların aşırı kârlarından söz ederek Meşrutiyet'in, "İnsan-vücuduna arız olan mikroplar gibi, Osmanlı hayatını tahrip eden, zaafa düşüren inhisar ve imtiyazat-ı ecnebiyenin üzerimizden ref'i" gerektiğinden söz etmiş, milli bankaların, milli sarraf evlerinin, milli ticarethanelerin çoğalmasının zorunlu olduğu üzerinde durmuştu. (*Köylü gazetesi*, 3 Şubat 1324).

Öte yandan Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı, Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi yabancı ülke mallarına karşı yürütülen geniş kapsamlı bir boykot hareketinin gelişmesine ortam hazırlamış ve "iktisadi bir harp" ten söz edilmeye başlanmıştı. Balkan bozgunu, *İttihad-ı anasır* politikasının iflası, İttihat ve Terakki'nin tutumunu kökten değiştirdi. Ulusçu bir politika gündeme geldi. Bu politikanın etkileri eğitim alanında görüldüğü gibi ekonomik yapıda da sezildi. Yeni bankaların, şirketlerin, kooperatiflerin kurulması geniş ölçüde devletçe desteklendi (Zafer Toprak, *Türkiye'de "Milli İktisat", 1908-1918*, Ankara, 1982)

Milli Mücadele'nin bitiminde İzmir'de toplanan iktisat kongresi, yeni devletin ekonomik politika arayışının bir ürünüydü. Lozan Antlaşmasıyla Kapitülasyonların ve yabancı ülkelere verilmiş ayrıcalıkların kaldırılması, ekonominin millileştirilmesi yolunda atılmış büyük bir adımdı. İş hayatında gayritürk unsurların yerini Türk müteşebbislerinin alması da ekonominin millileşmesi biçiminde yorumlanıyordu. Ancak

Milli İktisat'tan ne anlaşılıyordu? Milli İktisat'ın tanımı nasıl yapılabilirdi? Sınırları neydi? Biz, aşağıda bu konuya ışık tutan ve Milli İktisad'ın tanımını yapan bir yazıyı sunuyoruz. Bu yazı, İttihat ve Terakki'nin eski sol kanadından Muhittin (Birgen)'in çıkardığı, ekonomik konulara büyük bir ağırlık veren *Halk Gazetesi*'nde yayınlanmıştır. Makalenin yazarı ise İktisat doktoru Vedat Nedim (Tör)'dür. Doktorasını Berlin Üniversitesi'nde yapan Vedat Nedim (1897-1985), *Kurtuluş* ve *Aydınlık* dergileri çevresinde yer almış ve *Kadro* hareketinin öncülerinden biri olmuştur. Yukarıda sözünü ettiğimiz *Halk Gazetesi*'nde de Vedat Nedim imzasını taşıyan epeyce yazı bulunmaktadır. Aşağıda Vedat Nedim'in Cumhuriyetin ilk yıllarında "Milli İktisat" kavramına açıklık getiren bu yazısını veriyoruz. Dergimiz bundan sonra da sosyal, ekonomik ve kültürel sorunlarımıza ışık tutan belgesel nitelikteki bu gibi yazılara yer verecektir.

MİLLİ İKTİSAT'TAN NE ANLAMALİYİZ

"Milli iktisat" terkibi her ağızda başka bir mana ifade eden ne niyete yenirse onun tadını veren muz gibi bir şey oldu.

Mesela ; bazılarımız "Milli İktisat"ı, ecnebi unsurlar yerine geçerek Türk tüccarlarının ticaretimize hakimiyeti manasında anlıyoruz.

Bazılarımız, kendine kafi gelen, harice muhtaç olmıyan bir iktisad hayalini "Milli İktisad" ile bir tutuyoruz. Bazılarımız, bila tefrik himayeciliği "Milli İktisat" sanıyoruz. Bazılarımız, mümkün olduğu kadar fazla istihsali Milli İktisat'ın ana prensibi farz ediyoruz. Bazılarımız ecnebi sermayesine karşı düşmanlığı "Milli İktisat"ın zaruri bir neticesi addediyoruz. Hatta bazılarımız, "Milli İktisat"dan Türk milletine has bir "iktisat ilmi" manasını bile çıkartmak garabetinde bulunuyoruz.

Bizce bu telakkilerin hiçbiri doğru değildir.

1) Milli Ticaret burjuvazisinin ticaretimize hakimiyeti hiçbir vakit milli iktisadiyatımızın kurtuluşu sayılamaz. "Ticaret" ile Türk milletinin çok küçük bir zümresi geçinir. Türkiye'nin iktisadiyatı ise müstahsillerinin kuvvetine dayanır. Ticarete ecnebi unsurlar yerine milli unsurların geçmesi, ne kadar şayan-ı memnuniyette olsa da bir rol değişmesinden başka bir şey ifade etmez. İstihsal hadisesinde hiç bir tahavvülü temin etmez. Çünkü, "ticaret" de gaye "kâr" dır. "Kâr" ise "milliyet" ile hiç bir suretle alakadar olmayan bir meshumdur. Bununla milli ticaretin lüzumunu hissetmiyoruz. Yalnız hududunu ve ehemmiyetini çiziyoruz.

2) Kendi kendine kafi gelen harice muhtaç olmayan bir iktisat tamamiyle abestir. Bugünkü "dünya iktisadiyatı" sistemi içinde Türkiye bir (kapalı millet iktisadiyatı) tesis edemez. Yani herşeyi kendisi istihsal eden bir iktisad mekanizması yaratamaz. Buna maddeten imkan yoktur. Bu, sadece bir "ütopi"dir. "Hayal-i ham" dır.

3) Bila tefrik himayecilik belki dahilde bir kaç fabrikatörün hesabına çok uyan bir siyaset olabilir. Fakat milletin müstehlik kitlelerinin tamamiyle aleyhindedir. Ve aynı zamanda halk iktisadiyatı nokta-i nazarından bir israftır. Çünkü hammaddeleri, piyasası, tekniği ve iş kuvveti memleketimizde olmayan herhangi bir sanayi şubesinin himayesi doğru olmaz. Himaye edilecek sanayi gerek teknik kabiliyeti, gerek müstahsalatı itibariyle himayeye liyakat kesb etmelidir, yoksa pahalı istihsal yapan iptidai bir tekniğe malik olan bir sanayi şubesinin himayesi doğrudan doğruya o sanayi şubesinin inkişafı için zararlıdır.

İstihsal şubesi, fiyat ve keyfiyet itibariyle Avrupa'nın aynı istihsal şubeleriyle rekabet edebilecek bir seviyeye yükselebilmesi için himaye edilirse o vakit hayırlı ve nafi bir siyaset takip edilmiş olur.

4) Mümkün olduğu kadar fazla yani, programsız istihsal iktisadi bünyemizde anarşiyi, buhranları doğurur. İstihsalin tezyidinde piyasa şeraitini, satış imkanlarını daima hesaba katmak zarureti vardır.

5) Ecnebi sermayesine karşı düşmanlık ise pek saf bir telakkidir. Bugün Ruslar bile ecnebi sermayesine muayyen şerait dahilinde imtiyazlar vermekten çekinmiyorlar. Biz de ecnebi sermayesini memleketimize getireceğiz. Yeter ki onun gayelerimize uygun bir tarzda işlemlerini temin edebilelim.

6) Türk milletine mahsus bir iktisat ilmi iddiasına gelince bu, büsbütün aykırı mistik bir düşünüş tarzıdır. İktisat, ilim olmak itibariyle her yerde aynıdır. Yalnız memleketimiz hususi şeraitine göre iktisat siyasetimizin istikametleri ve tatbikatı değişebilir. Fakat herhangi bir istikamet takib olunursa olunsun ancak iktisat ilminin umumi kanunlarına mutabık olduğu takdirde muvaffakiyet beklenebilir.

İşte "Milli İktisat" terkininin ilham ettiği muhtelif telakkilerin en zikre şayan olanlarını kısaca gözden geçirdik. Şimdi biz "Milli İktisat" terkininden ne anlıyoruz. Bunu izaha çalışalım :

Bizce ; "Milli İktisat" bir milletin gerek istihsal, gerek mübadele gerek istihlak hadiselerine muayyen bir ideale saik, insicamlı bir "plan" dairesinde tensik, tanzim ve

inkişaf eder. Bu tarzda anlaşılan "Milli İktisat" mefhumu hiç şüphesizki her şeyden evvel memleketimizi tanımağa amildir.

Memleketimizi tanımak ! İşte meselenin elif bası buradadır. Biz-büyük bir esef ve acı ile ve aynı zamanda büyük bir açıklıkla itiraf etmek mecburiyetindeyiz ki - daha henüz memleketimizi tanımıyoruz. Bu ne demektir ? Memleketini karış karış köy köy dolaşmış olmak memleketi tanımış olmak demek değildir. Memleketimizi tanımak demek onun bütün iktisadi, içtimai, tabii, şeraitini esaslı, sistemli, ilmi bir tarzda taharri, tetkik ve tesbit etmiş olmak demektir.

Mesela biz, daha henüz ne kadar nüfusumuz var ! Bilmiyoruz, nüfusumuz azalıyor mu, çoğalıyor mu ? vakıf değiliz. Memleketimizin coğrafyası jeolojisi meçhulümüz... öyleki Türkiye adeta yeni keşf olunmuş bir kıta bekaretiyle önümüzde duruyor. Ekseriyetle bilgilerimiz bir takım birbirini tutmayan hiçbir esasa istinad etmeyen tahminlere, rivayetlere münhasır kısaca geniş ve dipsiz bir meçhulat ummanı içindeyiz.

Binaenaleyh herşeyden evvel memleketimizin her itibarla esaslı bir envanterini yapmak mecburiyetindeyiz. Nasıl ki bir doktorun ilaç verebilmesi için hastalığı teşhis etmesi ilk şart ise bizim de müspet bir Milli İktisat siyaseti tatbik edebilmemiz için her şeyden evvel memleketimizi teşhis etmemiz lazımdır. Bütün bu söylediklerimiz hiç şüphesiz pek tabii, pek sade bir mütalaadır. Zaten maksadımızda kehanet değil, basit ve herkesçe malum olan hadiselerden ilmi neticeler çıkarmaktır. Fakat... memleketimizi tanımak teşhis etmek zarureti tabii ve sade olduğu kadar da güç ve karışık bir meseledir.

Binaenaleyh milli iktisat siyaseti herşeyden evvel "günlük siyaset" değildir. Uzun senelerin ilmi, ihtisash programlı sa'yine, cehdine ihtiyaç gösteren bir cidal, bir hazırlanıştır. Bu lüzumu takdir etmek hiç şüphesiz ki en büyük adımdır. Fakat bir kere başlamak daha büyük bir adımdır. İşte biz bu muazzam ve korkunç işe henüz başladığımızı zannediyoruz. Bu zannımızı kuvvetlendiren bir çok delillerimiz var. Mesela, Ticaret Vekaletinin neşrettiği Ticaret Vekaleti Mecmuasında muhtelif ticaret müdüriyetlerinden gelen raporlar... bunlar hakkında ayrıca düşündüklerimizi yazacağız. Yalnız şurada kısaca şunu söyleyelim ki bu raporlar hemen umumiyetle bize memleketimizi tanımak için atılması lazım gelen ciddi adımların müjdesini veremiyor. Onlar, iktisad ve tedkik kabiliyetleri daha henüz inkışaf edememiş memurlarımızın ilk tecrübeleridir.

Sonra hemen yegane istatistik menbamız olan rüsumat istatistikleri de - bu hususta da bildiğimizi ayrıca yazacağız - layık oldukları himmetle kabil-i telif olmayan bir ihmal ve acz içinde idare olunup gidiyor. İşte memleketimizi tanımağa yardım edecek iki mühim menba ki ikisinde suyu bulanık.. Halbuki hangi memleketin, hangi milletin medeniyet tarihine bakarsak hepsinde aynı başlangıcı göreceğiz : Memleketi tanımak cehti. Bizim alimlerimiz hala Turandan, Türkoloji'den dem vuruyorlar ! Halbuki bize yaşanan hayatın yaşayan ilimi lazım. Yaşanan ilimin senelerle sa'yidir ki bize milli iktisadımızın esaslarını gösterecek.

İktisat Doktoru Vedat Nedim (TÖR)
Halk Gazetesi, 23 Kanun-u Evvel 1925.